

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Foto: Hattorp. © Henry Stahre

Bevarandeplan för Natura 2000-området Hattorp SE0230274

Länsstyrelsen Östergötland

Natura 2000

Natura 2000 är ett ekologiskt nätverk av värdefulla naturområden inom EU. Syftet är att hejda utrotningen av djur och växter samt att hindra att deras livsmiljöer förstörs. Utpekandet av Natura 2000-områden bygger på krav som finns i EU:s fågeldirektiv och art- och habitatdirektiv. Alla medlemsländer ska peka ut områden dels för fåglar som anges i EU:s fågeldirektiv, dels för naturtyper och arter som anges i art- och habitatdirektivet. Genom utpekandet åtar sig länderna att bevara de utpekade värdena i områdena långsiktigt. Natura 2000-nätverket är en av hörnstenarna i EU:s arbete för att bevara biologisk mångfald. I fågeldirektivet och habitatdirektivet listas 170 naturtyper och cirka 900 växt- och djurarter som särskilt värdefulla. 90 av naturtyperna och drygt 100 av djur- och växtarterna i habitatdirektivets bilaga 1 och 2 finns i Sverige. Därtill häckar i vårt land regelbundet cirka 60 av de fåglar som listas i bilaga 1 i fågeldirektivet.

Bevarandeplaner

För varje Natura 2000-område ska Länsstyrelsen ta fram en beskrivning. Detta görs i särskilda bevarandeplaner, men beskrivningen kan också ingå i en skötselplan om området även är naturreservat. I planen finns en beskrivning av området med bevarandesyfte och bevarandemål för de naturtyper och arter som ska bevaras, och det ska framgå hur skyddet kan bidra till en gynnsam bevarandestatus för naturtyperna och arterna. Även hot mot Natura 2000-området och behov av bevarandeåtgärder, till exempel skydd eller skötsel, ska beskrivas. Bevarandeplanen underlättar förvaltningen av området och tillståndsprövningar enligt miljöbalken genom att den ger viktig information om området till bland annat markägare, myndigheter, exploatörer och naturvårdsförvaltare.

Bevarandeplanen utarbetas och fastställs av Länsstyrelsen, som även är ytterst ansvarig för att målsättningen med området uppfylls. Det gäller även för de bevarandeåtgärder och den naturvårdsskötsel som kan krävas för att bevara värdena, i den mån markägare eller andra brukare inte har möjligheten eller skyldigheten via andra lagar eller avtal att göra detta (till exempel miljöersättningar). Bevarandeplanen revideras när ny kunskap tillkommer eller när förutsättningar ändras - den är ett "levande dokument". Det gör det möjligt för alla att bidra med ny kunskap och synpunkter genom att kontakta Länsstyrelsen.

I bevarandeplanen redovisas gränser, naturtyper och arter enligt bästa tillgängliga kunskap. I de fall där ny kunskap har tillkommit, har Länsstyrelsen för avsikt att föreslå dessa ändringar till regeringen när nästa tillfälle ges. Framtida naturvårdsarbete kan komma att leda till ytterligare ny kunskap som i sin tur kan leda till behov av justeringar av Natura 2000-områdets gränser, naturtyper eller arter. Vid förvaltning och tillståndsprövning är det viktigt att utgå från de befintliga värdena, inte bara de regeringsgodkända, varför det är av vikt att bevarandeplanen redovisar dessa, även om de inte har hunnit bli regeringsgodkända ännu.

Bevarandeplanen är inte ett juridiskt bindande dokument. För formell reglering av till exempel skydd eller skötsel kan andra beslut behövas, till exempel skyddsbeslut för naturreservat. Reglerna enligt eventuella skyddsbeslut gäller parallellt med den tillståndsplikt som gäller i Natura 2000-områden.

Länsstyrelsen Östergötland

Tillståndsplikt och samråd

För att inte skada naturvärden krävs tillstånd för verksamheter eller åtgärder som på ett betydande sätt kan påverka miljön eller utpekade arter i ett Natura 2000-område. Det kan även gälla åtgärder utanför Natura 2000-området, om de kan påverka miljön eller utpekade arter i området. Det är påverkan på de naturmiljöer och/eller arter som skyddas i området som är grunden för prövningen oavsett var källan till störningen ligger geografiskt. Detta regleras i miljöbalken (7 kap 27-29§§). Tillståndskravet aktualiseras när en verksamhet eller åtgärd kan påverka miljön i ett Natura 2000-område på ett betydande sätt, det vill säga när det finns risk för skada.

Då det kan vara svårt att avgöra vilka åtgärder som kan påverka naturvärdena i Natura 2000-området behöver man samråda med Länsstyrelsen före genomförandet. Vid skogsbruksåtgärder hålls dock samråd med Skogsstyrelsen istället. Mer information finns hos Länsstyrelsen, läs på webben eller kontakta en handläggare.

För verksamheter och åtgärder som direkt hänger samman med eller är nödvändiga för naturvårdsskötsel och naturvårdsförvaltning av ett Natura 2000-område, i syfte att långsiktigt bevara de naturtyper och/eller arter som skyddas, krävs inte tillstånd.

Innehåll

	Sida
Området	5
6270 – Silikatgräsmarker	10
9070 – Trädklädd betesmark	10
1084 –Läderbagge, <i>Osmoderma eremita</i>	12
Dokumentation	14
Kartor	16

Länsstyrelsen Östergötland

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

Bevarandeplan för Natura 2000 - området SE0230274 Hattorp

Kommun: Norrköping

Områdets totala areal: 26,7 hektar

Markägarförhållande: Privat

Bevarandeplanen fastställd av Länsstyrelsen: 2018-12-19

Regeringsbeslut, historik:

Regeringen föreslår att området är av gemenskapsintresse (pSCI): 2000-07

Fastställts som ett område av gemenskapsintresse (SCI): 2005-01

Regeringen förklarar området som ett särskilt bevarandeområde (SAC): 2011-03

Naturtyper och arter som ska bevaras i området:

6270 – *Silikatgräsmarker

9070 – Trädklädd betesmark

1084 – *Läderbagge, *Osmoderma eremita*

*) = Prioriterad art eller naturtyp i EU:s Natura 2000-bevarandearbete.

Länsstyrelsen Östergötland

Området

Bevarandesyfte

Det överordnade bevarandesyftet för Natura 2000-nätverket är att bidra till bevarandet av biologisk mångfald genom att bibehålla eller återskapa gynnsam bevarandestatus för de naturtyper och arter som omfattas av EU:s fågeldirektiv eller art- och habitatdirektiv. För det enskilda Natura 2000-området är det överordnade syftet att bevara eller återställa ett gynnsamt tillstånd för de naturtyper och arter som förekommer i området.

Prioriterade bevarandevärden:

Inom Natura 2000-området prioriteras naturtypen Trädklädd betesmark (9070) samt arten läderbagge (1084). Naturvärden och processer som prioriteras är ett sammanhängande nätverk av äldre vidkroniga hålträd (mulmträd), död ved, hävd samt lämpliga framtidsträd. Träden behöver stå i ett öppet till halvslutet landskap med en förhållandevis god solexponering.

Motivering:

Hattorp Natura 2000-område har en stor andel äldre ekar och ett stort antal hålträd finns i det omgivande landskapet vilket skapar gynnsamma förutsättningar för en mer exklusiv vedlevande leddjursfauna. Minst fem rödlistade vedlevande insekter förekommer i området samt ett antal rödlistade kryptogamer. Dessutom finns en hävdgynnad flora som är varierad och artrik.

Prioriterade åtgärder:

- Fortsatt årlig hävd, främst genom bete samt röjning av igenväxningsvegetation vid behov.
- Glesa ur det yngre trädskiktet med målet att skapa ett luckigt och varierat trädskikt.
- Hela området behöver särskild skötsel eller motsvarande avtal för att nödvändiga bevarandeåtgärder ska kunna anses vara reglerade.

Beskrivning av området

Hattorps ekhagar ligger cirka fem kilometer sydsydost om Norsholm, strax öster om Skärkind. Omgivningarna kring Hattorp är typiska för slättbygden i kommunens sydligaste del. Här avbryts åkermarken av skogsklädda moränkullar som till viss del betas. Förutom ekhagarna finns här några öppna, men buskrika hagmarker. Området är mycket rikt på fornlämningar som styrker en kulturhistoria tillbaka till järnåldern. Här finns gravfält samt system av stensträngar med tydliga fornåkrar och fägator. Ekhagarna är stora och av skiftande karaktär.

I anslutning till mangårdsbyggnaden i Hattorp ligger en ädellövspark, där bland annat äldre ekar med entomologiskt värde finns. Runt om mangårdsbyggnaden och parken ligger en trädklädd betesmark, som till större delen domineras av ek, varav många har håligheter. Det finns även några grova ekar. Förutom ek växer spridda exemplar av bland annat en, nypon, asp, björk, hagtorn, slån, tall och vildapel i hagen. I södra delen av hagen blir andra ädellövträd allt mer vanliga, som lönn och alm. Inslag av hävdgynnad flora förekommer spritt inom betesmarken. Rikast är förekomsten av ängsvädd, ängsskära och gullviva, men det finns även bland annat knägräs, nattviol, skallror och stagg. I norra delen finns en öppen yta som endast har ett mindre inslag av hävdgynnad flora, som hirsstarr.

Norr om gården ligger ytterligare en ekhage, som är trädklädd i mitten med större öppna ytor runt om. I den trädklädda delen dominerar kläna och halvgrova ekar som växer ganska tätt. Insprängt finns även några grova ekar. I området förekommer även enstaka äldre björkar med grovsprickig bark samt ett par håliga björkhögstubbar. Andra träd är alm, tall, rönn och vildapel. Buskskiktet är rikt med en, hagtorn, hassel, nypon och slån. Hävdgynnad flora finns spritt i betesmarken, men inte i så stor omfattning. Det är främst i den norra delen som ett artrikt område finns med bland annat brudbröd, nattviol, skallror, stagg, svinrot, ängsskära och ängsvädd.

Länsstyrelsen Östergötland

Den östra betesmarken är mera öppen, med träd främst i den norra delen. Där finns medelgrova och grova ekar, varav flera har håligheter. Förutom ek finns även några äldre björkar, varav ett par har förekomst av sotlav. I den sydöstra delen finns några äldre tallar. Andra träd och buskar är asp, en, vildapel, körsbär, slån, nypon och rönn. Förekomsten av hävdgynnad flora är relativt rik, framförallt i områdets östra del, till exempel ängsvädd, skallror, svinrot, knägräs, stagg, blåsuga, brudbröd, jungfrulin, kattfot, nattviol och prästkrage.

Flera små dammar ökar mångfalden i området. I de öppna hagarna dominerar friskäng av rödventyp fältskiktet, men här förekommer även torrängar och hedvegetation. De höga naturvärdena är dock främst kopplade till de gamla träden, främst ekarna är viktiga värdar för en stor mängd organismer. I området häckar kattugglan regelbundet i en ihålig ek och kryptogamfloran är artrik och mycket värdefull med arter som oxtungsvamp (nära hotad, NT), blekticka (NT), talticka (NT), skuggorangelav (NT), gul dropplav (NT), hjälmbrösklav (NT) och grå skärelav samt gulpudrad spiklav. I området har även 22 skalbaggsarter hittats varav de fem arterna *anitys rubens*, läderbagge, kardinalfärgad rödrock, gulbent kamklobagge, och mindre svampklobagge är rödlistade som nära hotade.

Fornlämningarna i området utgörs av stensträngssystem med en totallängd av över två kilometer, ett gravfält med minst tolv stensättningar och ett område med husgrunder som troligen är Dövestads gamla tomt.

Vad kan påverka området negativt

Naturtyps- och artspecifika hotbilder preciseras under respektive naturtyp och art.

Gemensamt för alla hävdberoende naturtyper (6270 och 9070):

- Exploatering i eller i anslutning till området.
- Utebliven röjning av igenväxningsvegetation och minskat eller upphört bete leder på sikt till igenväxning av buskar och träd och utarmning av den hävdgynnade och ljuskrävande floran och faunan.
- Överbete, alltför intensivt betetryck påverkar naturtypen negativt eftersom växter har svårt att komma upp i blom och ge nektar och pollen åt insekter. Växterna får även svårt att fröa av sig. Frånvaro av busksnår har en negativ inverkan på vissa blommande växter, unga träd och insekter. Snåren fungerar som refuger, viloplats eller som skydd från betande djur.
- Skötsel som avlägsnar småbiotoper, kantzoner och mosaikmiljöer och skapar skarpa gränser mellan olika markslag påverkar naturtypen negativt.
- Kalkning och insådd av främmande arter skulle påverka floran negativt.
- Användning av avmaskningsmedel som innehåller avermectin är negativ för den dynglevande insektsfaunan.
- Spridning av gödsel i naturtypen påverkar floran negativt. Även tillskottsutfodring och vinterbete av betesdjuren ger indirekt näringstillförsel till marken och missgynnar den konkurrenssvaga floran.
- Gödslings- och försurningseffekter från nedfall av luftburna föroreningar påverkar floran negativt.
- Kväveläckage från angränsande marker påverkar floran negativt.
- Fragmentering och isolering som uppkommer om liknande biotoper försvinner i det omgivande skogs- och jordbrukslandskapet, detta försvårar spridning, genutbyte och återkolonisation mellan gräsmarker. Plantering av skog kan dessutom skapa spridningsbarriärer.
- Skogsbruk i eller i anslutning till objektet: avverkningar annat än i naturvårdssyfte, markberedning och plantering. Virkestransporter eller körning med andra tyngre fordon kan skada för naturtypen viktiga markförhållanden, samt leda till förändrad hydrologi.

Områdets bevarandeåtgärder

Art- eller naturtypspecifika åtgärder preciseras under respektive naturtyp.

Länsstyrelsen Östergötland

Tabell 1: En generell sammanställning av bevarandeåtgärder omnämnda i den aktuella bevarandeplanen.

Bevarandeåtgärd	När	Var	Prioritet
Fortsatt hävd, främst genom bete	Årligen	Hela Natura 2000-området	1
Röjning av igenväxning (inklusive kulturlämningar)	Årligen eller vid behov	Hela Natura 2000-området	1
Glesa ur det yngre trädskiktet med målet att skapa ett luckigt och varierat trädskikt	Inom tre år, därefter vid behov	Naturtypen 9070 i den nordöstra hagen samt den sydvästra	1
Frihuggning av vidkroniga ädellövträd	Vid behov	Hela Natura 2000-området	2
Gynna buskar, lövträd samt bevara framtidsträd	Vid behov (en översyn är lämplig inom 10 till 20 år)	Främst lämpliga delar av annan naturtyp som tidigare var åkermark	2
Hela området behöver särskild skötsel eller motsvarande avtal	Inom fem år	Naturtypen 9070 i den norra hagen	1

Reglering av skydd och skötsel:

Enligt 12 kap. 8 § MB (Miljöbalken) är brukaren skyldig att ta hänsyn till natur- och kulturvärden vid all markanvändning i jordbruket. De allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. MB förtydligas i Jordbruksverkets föreskrifter (SJVFS 1999:119) om hänsyn till natur- och kulturvärden i jordbruket. Enligt förordningen (1998:915) om miljöhänsyn i jordbruket får jordbruksmark tas ur produktion först efter anmälan till Länsstyrelsen, som då har möjlighet att förbjuda en ändrad markanvändning.

Alla naturtyper i området kan skötas med medel från EU:s miljöstödd. Miljöstödsreglerna uppdateras vart femte år och kan i enstaka fall ha krav som står i motsättning till Natura 2000-områdets syfte. Natura 2000-naturtyperna behöver dock skötas i syfte att målen med Natura 2000-området uppnås. Detta är troligen inget problem i dagsläget (2017), men bör följas upp vid nya stödperioder och regeländringar. Naturtyperna i Hattorp ingår till cirka 85 procent i miljöersättningsåtaganden år 2017, varför skydd och skötsel för dessa ingående delar kommer att vara reglerad i tillräcklig omfattning. I den nordöstra hagen ingår inte den trädklädda delen av hagen varför skydd och skötsel inte är reglerad där. Framöver behöver hela området ha reglerat skydd och skötsel.

De värdefulla träden skyddas via miljöersättningsåtagandet. I och med att området är Natura 2000-område krävs samråd med Länsstyrelsen vid avverkningar och röjningar som kan påverka naturvärdena negativt. Detta gäller även avverkning av enstaka värdefulla träd eller bortförsel av grov död ved. Avverkning av träd som ligger utanför Natura 2000-området men som kan ha höga naturvärden kräver också samråd med Länsstyrelsen enligt 12 kap. 6§ MB.

Vid samråd som rör avverkning eller röjningar tas kontakt med ansvarig kontaktperson på Länsstyrelsen för Hattorp. Eftersom inget direkt hot mot trädvärdena förekommer i dagsläget gör Länsstyrelsen bedömningen att ingen ytterligare reglering krävs för att skydda trädvärdena. Om detta inte räcker i framtiden kan skydd ges i form av till exempel bildande av biotopskyddsområde, naturvårdsavtal eller annan överenskommelse.

Alla fornlämningar skyddas enligt kulturmiljölagen (1988:950). Enligt 2 kap 6 § kulturmiljölagen är det förbjudet att utan tillstånd ”rubba, ta bort, gräva ut, täcka över eller genom bebyggelse, plantering eller på annat sätt ändra eller skada en fast fornlämning”. Hänsyn till forn- och kulturlämningar ska därmed tas vid åtgärder som görs för att bevara naturvärdena kopplade till Natura 2000.

Länsstyrelsen Östergötland

Bevarandeåtgärder:

Områdets hävdhistoria är vägledande för den fortsatta skötseln. För att hagmarkernas naturvärden ska bevaras behöver markerna regelbundet vara välhävdade så att ingen skadlig förnaansamling bildas, eftersom det missgynnar småväxta arter och försvårar frögroning.

Igenväxning behöver årligen eller vid behov hållas efter genom röjning. Näringstillförsel (inklusive tillskottsutfodring av betesdjur) får inte förekomma annat än i undantagsfall eller i mycket begränsad utsträckning.

Vid bete är det värdefullt om hävden planeras så att artrikare ofta torrare delar av Natura 2000-området inte betas under försommaren. Detta för att få en god fröspridning och nektar- och pollentillgång för markernas flora och insektsfauna. Ett exempel för att åstadkomma detta är att dela in hagmarkerna i minst två fällor; en torrare del och en fuktigare mer hävdkrävande del. Under försommaren kan djuren beta i den fuktiga fällan och under högsommaren när flertalet arter har blommat ut och satt frö kan grinden till den torrare delen öppnas och båda fällor betas samtidigt.

Vid skogliga naturvårdsåtgärder lämnas minst 20 procent av grenar, ris och stockar för att tillgodose en viss mängd död ved. Om möjligt kan även högstubbar skapas, passande träd hamlas och att ringbarkning tillämpas istället för avverkning av vissa träd. All stående död ved samt grövre trädgrenar och stammar som faller till marken ska lämnas kvar inom Natura 2000-området. Om de faller på ett, ur brukningsmässigt, dåligt ställe eller försvårar betesmöjligheten för djuren på delar med artrik flora kan de flyttas till annan del av hagarna. Äldre vidkroniga träd samt lämpliga framtidsträd ska generellt frihuggas för att gynna trädens utveckling samt den solälskande floran och faunan.

Buskar av olika slag, främst blommande arter, är viktiga att spara, så länge som de inte täcker stora ytor och bildar stora snår eller täcker fornlämningar. Mindre snår ger skydd, bo- och födosöksplatser för många djur och underlättar för lövträd, bland annat ek, att gro och växa till sig utan att bli avbetad.

Att öka andelen buskar och träd i före detta åkermarkerna är mycket önskvärt. Genom att "betesfreda" strategiskt utvalda zoner (områden) kan buskar och träd tillåtas växa upp. Detta kan göras genom att lägga ut trädskronor eller rester från röjningar. Då skapas en mindre betesfredad zon samtidigt som död ved i solexponerade lägen skapas.

Stora ytor som ej är naturtypsklassade hyser redan idag vissa naturvärden och behöver därför skötas/betraktas som om de vore naturtypsklassade. De områden som anges som utvecklingsområden med en målnaturtyp hyser redan idag vissa naturvärden och bör skötas/betraktas som om de vore naturtypsklassade.

Fornlämningar eller kulturhistoriska spår (till exempel stensättningar, gravfält, stenmurar och rösen) behöver årligen synliggöras genom att gräset intill hävdas och att igenväxning eller träd röjs bort, med fördel under sommarhalvåret. Träd som skjuter rotskott är det bättre att ringbarka, alla träd med höga naturvärden eller hamlade träd ska dock lämnas kvar. Död ved, röjningsrester eller andra upplag ska inte lämnas på eller invid fornlämningar. Inför större röjningsarbeten eller restaureringar ska kända lämningar i området markeras och utförarna informeras om fornlämningarnas läge och typ, för att lämningarna inte ska skadas

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

Bevarandestatus beskriver läget för naturtyperna och arterna i landet som helhet, medan *bevarandetillståndet* beskriver aktuellt läge inom Natura 2000-området. Dessa beskrivs närmare under respektive naturtyp och art längre fram i planen. Här redovisas en sammanställning av bevarandetillståndet inom området.

Länsstyrelsen Östergötland

Tabell 2: Naturtypsareal och förekomst av Natura 2000-arter (ej fåglar) inom Natura 2000-området. **Blå färg** innebär en förändring av art- eller arealförekomst jämfört med regeringsgodkända uppgifter angivna inom parentes. Länsstyrelsen kommer att föreslå förändringarna vid lämpligt tillfälle. *) = Prioriterad art eller naturtyp i EU:s Natura2000-bevarandearbete. Prioriteringen kan skilja sig från prioriteringen i det specifika området.

Naturtyp/art	Hektar/Förekomst	Bevarandetillstånd
6270 - *Silikatgräsmarker	3,5	Tillfredsställande
9070 - Trädklädd Betesmark	13,8	Otillfredsställande
1084 - *Läderbagge, <i>Osmoderma eremita</i>	X	Tillfredsställande
Total naturtypsareal	17,3	

Uppföljning

Länsstyrelsen ansvarar för att uppföljning av bevarandemål genomförs. Uppföljningen ska ske enligt de manualer för skyddade områden som har tagits fram av Naturvårdsverket samt Havs- och vattenmyndigheten. Mätbara mål, så kallade målindikatorer, ska registreras i databasen SkötselDOS. Dessa målindikatorer följs sedan upp. Målsättningen är att kunna se om de bevarandemål som satts upp i bevarandeplaner och skötselplaner uppfylls, att skötseln fungerar och att Natura 2000-naturtyperna och arterna har gynnsamt tillstånd.

Uppföljning av skötseln, som är en viktig del i bevarandemålen, kommer delvis att kontrolleras via den ordinarie kontrollverksamheten för miljöersättningsåtaganden, men bör även följas upp för länets samtliga områden med hävdbehov genom regelbundna analyser för att se vilka områden som ingår i jordbruksblock med miljöersättning.

Länsstyrelsen Östergötland

6270 – Silikatgräsmarker

Arealen 3,5 hektar är fastställd i regeringsbeslut

Beskrivning

Naturtypen silikatgräsmarker består av öppna betesmarker på silikatrika jordar med högst 30 procent krontäckning av träd och buskar. Fältskiktet är artrikt och har ett stort inslag av hävdgynnade arter som trivs på kalkfattig och näringsfattig mark. Artrikedomen är uppkommen ur en lång period av hävd och naturtypen är beroende av en fortsatt beteshävd. Vegetationens sammansättning varierar beroende på underlag och geografisk belägenhet.

Silikatgräsmarkerna kan vara mycket örtrika och kan ibland hysa ovanliga växter. Örtrikedomen gör dem viktiga för många insekter, inte minst fjärilar och bin. Naturtypen kan uppträda i olika skepnader beroende på bland annat fuktighet och klimat.

Bevarandemål

Arealen av Silikatgräsmarker i Natura 2000-området (6270) ska vara minst 3,5 hektar. Regelbunden hävd ska prägla naturtypen. Träd- och buskskiktet ska vara olikåldrigt och arter som tillsammans ska utgöra ett enstaka till måttligt inslag i naturtypen är ek, björk, asp, rönn, vildapel, salix, hassel samt rosarter. Mindre ytor med blottad mark är ett positivt inslag. Ett flertal typiska arter inom grupperna kärlväxter (till exempel jordtistel och kattfot) och insekter (till exempel violettekantad guldinge) ska förekomma i sådan omfattning att dessa kan fortleva långsiktigt i området. Artsammansättningen och näringstillgången ska vara naturlig.

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

Ett stort antal typiska kärlväxter med höga naturvärden förekommer i silikatgräsmarkerna som historiskt troligen har brukats som slåtteräng. Silikatgräsmarker har tyvärr nationellt en fortgående negativ utveckling och bevarandestatusen anses som dålig. Förekomstarealen i boreal region är idag 126 000 hektar. För att uppnå en gynnsam bevarandestatus i samma område har ArtDatabanken (2013) uppskattat att det behövs 380 000 hektar av naturtypen.

Naturtypen (6270) i Natura 2000-området hävdas genom bete och ingår till stor del i miljöersättningsåtaganden (2016), det finns även ett artrikt fältskikt. Skötseln är generellt god med ett gott betestryck och endast någon enstaka begränsad yta med igenväxningskaraktär finns. Bevarandetillståndet anses därför som tillfredställande.

9070 – Trädklädd betesmark

Nuvarande arealen 13,5 hektar är inte fastställd i regeringsbeslut

Arealen 13,8 hektar är fastställd i regeringsbeslut

Beskrivning

Trädklädda betesmarker är en naturtyp som kan delas in i två undergrupper: hagmarker med ett glest trädskikt av främst ek eller björk, samt skogsbete (betad skog) där barrträd ofta är dominerande. Gemensamt för dem är en lång trädkontinuitet och att marken har nyttjats till bete. De trädklädda hagmarkerna kan även ha en historia av slåtterhävd.

I Hattorp består naturtypen av undertypen hagmark som domineras av äldre ekar men med inslag antal andra träd- och buskarter som nypon, asp, björk, hagtorn, slån, tall och vildapel.

Länsstyrelsen Östergötland

Det är viktigt att trädkontinuiteten inte bryts eller att beteshävden upphör. Krontäckningen för naturtypen generellt ligger generellt mellan 30 till 75 procent. Till trädklädda betesmarker är en mängd arter från olika organismgrupper knutna, främst hävdgynnade kärlväxter, svampar, lavar och insekter. Vidkroniga träd är hemvist för flera karaktärsarter av främst insekter, lavar, och mossor som måste ha ljus och värme. Fältskiktet behöver också ljus för att inte grässvålen ska luckras upp och karaktärsarterna utkonkurreras av skuggtåliga arter. Även grov död ved, främst i form av torrträd och hålträd, men även enskilda lågor i olika nedbrytningsstadier är värdefulla substrat för vedlevande insekter och epifyter. I de fall betad skog finns på kalkmark har den ofta en rik marksvampflora som är hävdgynnad. I naturtypen finns vanligen blommande buskar till exempel hagtorn, slån och nypon som är en viktig miljö för många fjärilar och andra insekter.

Bevarandemål

Arealen av trädklädda betesmarker (9070) ska totalt vara minst 13,5 hektar i Natura 2000-området. Det ska finnas ett individ- och artrikt bestånd av typiska och karakteristiska arter i grupperna: kärlväxter (till exempel knägräs och nattviol) och lavar (till exempel gul dropplav och sotlav).

Krontäckningen i hagmarken ska variera mellan glest till halvsluten. Trädskiktet ska vara olikåldrigt och flerskiktat och ek ska dominera naturtypen. Andra viktiga trädarter som tillsammans minst ska utgöra ett måttligt till inslag i betesmarken är asp, tall, björk och vildapel. Det ska finnas tämligen allmän förekomst av grov och solbelyst död ved till exempel torrträd, hålträd, liggande stockar, även enstaka rishögar är positivt och kan sparas. Det ska även finnas ett artrikt buskskikt med minst ett måttligt inslag av rosenväxter. Förekomsten av äldre träd och buskar ska vara allmän till riklig och det ska finnas en föryngring av ovan nämnda arter. Artsammansättningen och näringstillgången ska vara naturlig.

Vad kan påverka negativt

Faktorer som kan påverka naturtypen negativt utöver den generella hotbilden:

- Mycket kraftig röjning av buskar och träd missgynnar organismer som är beroende av dessa strukturer.
- Ökat graninslag i lövträdsbärande skog- och hagmarker.
- Bristande träd- och buskföryngring hotar på sikt kontinuiteten av dessa strukturer i naturtypen.
- Luftföroreningar, främst bilavgaser från angränsande större vägar, kan utarma den känsliga epifytfloran av lavar och svampar som är knutna till gamla grova träd. Ett ökat kvävedfall kan förändra artsammansättningen i fältskiktet. I delar av landet kan även sur nederbörd påverka förutsättningarna för många arter (inte aktuellt för detta område i dagsläget).

Bevarandeåtgärder

Skötseln och hävden i området är generellt god, alla äldre och grova träd behöver även fortsättningsvis bevaras. I den nordöstra hagen är trädskiktet tätare med en stor andel yngre ek och andra yngre lövträd. Området behöver på sikt öppnas upp och delar utav det yngre trädskiktet behöver gallras ur för att gynna utvecklingen av framtidsträd och den solälskande floran och faunan. Även på andra sidan vägen i den sydvästra delen av hagen är trädskiktet tätt och ett antal yngre träd, främst tallar och björkar bör tas bort.

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

För naturtypen trädklädd betesmark (9070) är den nationella utvecklingen fortgående negativ och bevarandestatusen anses som dålig. Förekomstarealen i boreal region idag 67 600 hektar och. För att uppnå en gynnsam bevarandestatus i samma region har ArtDatabanken (2013) uppskattat att det behövs minst 300 000 hektar av naturtypen.

Naturtypen (9070) i Natura 2000-området hävdas genom bete och 80 procent av naturtypen ingår i miljöersättningsåtaganden (2016). Det finns ett varierat trädskikt som domineras av ek men med inslag av andra trädarter samt flera äldre träd och död ved. Bevarandetillståndet anses som otillfredsställande eftersom trädskiktet i delar av området är något tätt samt att skydd och skötsel inte är reglerat i cirka 20 procent av naturtypen (2016).

1084 – Läderbagge, *Osmoderma eremita*

Artens förekomst är inte fastställd i regeringsbeslut

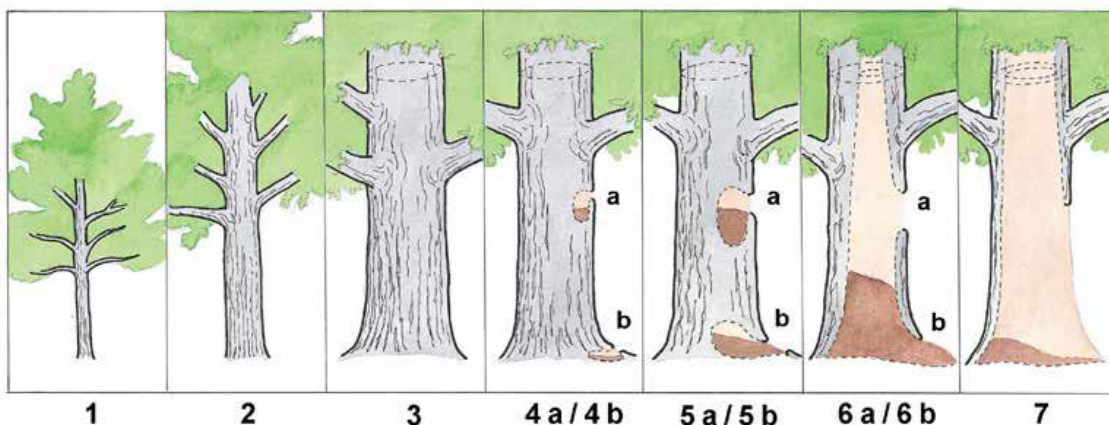
Beskrivning

Läderbaggen är knuten till äldre ihåliga lövträd med stora mängder mulm. I Sverige förekommer den främst i ek, men även i ask, lind, bok, klipbal och andra träd som blir ihåliga. God solexponering påverkar mikroklimatet inne i hålträden positivt. Läderbaggen föredrar träd som står fristående eller halvöppet och det är sällan man ser arten i helt slutna bestånd.

Larven lever inne i stamhåligheternas mulm, där de gnager på den omgivande fastare (brunnrotade) döda veden. Läderbaggen lever därför nästan uteslutande i träd som är över 200 år gamla det vill säga klass fyra och uppåt (se figur 2 för klassindelning). Troligen är klass fem till sex viktigast för arten eftersom träden då innehåller mest mulm. Arten kan stanna mycket länge i samma träd, vilket gör att stora mängder av de karaktäristiska exkrementerna efter hand ansamlas inuti träden. Larven lever och utvecklas inuti trädet under tre till fyra år. Den vuxna skalbaggen kläcks i juli månad och lever sedan i två till fem veckor i och på trädet, för att fortplanta sig och sedan dö. Läderbaggen blir upp till tre centimeter stor, är vackert brunglänsande och har en doft som påminner om aprikos. Arten är idag sällsynt i hela Europa. I Sverige har den sina starkare fästen i Östergötland, östra Småland och Blekinge. Den har mycket höga krav på sin livsmiljö och är därför en viktig indikator på värdefull natur - finns läderbaggen finns också en mängd andra hotade insekter, lavar och svampar.

Figur 1: Läderbagge.
Illustration: (c) Kenneth Claesson

Figur 2: Klassindelning av hålträdet livsstadier enligt Jansson och Antonsson (1995). Varje klass motsvarar 50 till 100 år och stadium tre representerar ett träd som är cirka 100 till 150 år.

Arten gynnas av betesdrift och luckhuggning eller motsvarande ingrepp som håller trädskiktet gles och luckigt, med god möjlighet för ljuskrävande träd som ek att utveckla mulmträd och att förnygra sig. Det har visat sig att läderbaggen kan leva kvar i många år efter det att en lokal blivit för liten och träden för få för att garantera artens långsiktiga överlevnad.

Läderbaggen har begränsad spridningsbenägenhet och de flesta individer stannar under hela sin livstid i det träd där de kläckts. Endast 15 procent av individerna lämnar trädet där de kläcktes i och flertalet sprider sig då till träd inom 50 till 100 meter. Den längsta kända förflyttningen av läderbaggen är 500 meter, modellberäkningar uppskattar att cirka fem procent borde kunna sprida sig längre än 300 meter och mindre än en procent längre än en kilometer. Om det är långa avstånd mellan lämpliga hålträd får isoleringseffekten stor betydelse för artens

Länsstyrelsen Östergötland

förekomstsmönster. För läderbaggens långsiktiga överlevnad i Natura 2000-området Hattorp har alltså det angränsande områden en stor betydelse (se bilaga 1, spridningsanalys).

Sammanfattningsvis kan sägas att läderbaggen är en dokumenterat god signalart (lätt att känna igen och finna) för ihåliga ädellövträd med en hög artrikedom.

Bevarandemål

För att det ska finnas goda förutsättningar för läderbaggen inom Natura 2000-området Hattorp behöver det finnas minst 160 hålekar (Bergman, 2003) inom lämpligt spridningsavstånd (högst 500 meter mellan hålträden) på en areal av minst 57 hektar.

Målet är att livsmiljön ska utgöras av trädklädd betesmark (9070) eller motsvarande miljö där krontäckningen ska variera mellan glest till halvsluten. Trädskiktet behöver vara olikåldrigt och flerskiktat samt domineras av ädellöv, främst ek. Det ska finnas tämligen allmänt med grov och solbelyst död ved till exempel torrträd, hålträd, mulmträd. Redan gamla träd och död ved ska stå kvar, förekomsten av äldre träd (hålträd) ska utgöra ett måttligt inslag.

Vad kan påverka negativt

Faktorer som kan påverka arten negativt utöver hotbilden för gräsmarker:

- Ett stort antal av de träd där läderbaggen förekommer hotas generellt genom konkurrens från yngre lövträd och gran. Många lämpliga ekar har dött under senare decennier på grund av igenväxning och utskuggning. Bristande eller upphörd häv är ett hot mot arten.
- Avverkning och bortstädning av hålträd i parker och alléer är ett annat starkt hot mot arten. Denna typ av träd förekom tidigare i stor utsträckning ute i det öppna kulturbeteslandskapet, en miljö som decimerats kraftigt på grund av ändrad markanvändning. Därför kan parker och alléer i framtiden bli allt viktigare biotoper för artens överlevnad.
- På många lokaler (platser) är kontinuiteten av jätteträd bruten, vilket innebär att ersättningsträd saknas när den äldre generationens träd dör. Många lokaler har ett glapp på minst 60 år i nyetableringen av framtidsekar.
- Fragmentering i kombination med små delpopulationer. På små lokaler löper läderbaggspopulationerna risk att dö ut genom slumpmässiga händelser, även om antalet lämpliga träd skulle hållas konstant. Då många lokaler numera ligger långt från varandra är sannolikheten för återkolonisation liten eller obefintlig om populationen en gång försvunnit.
- Exploatering i eller i närheten av skalbaggarnas förekomstlokaler försvårar läderbaggens möjligheter att sprida sig i landskapet. De påverkas främst av dofter, sikthinder och upphörd hävd.

Bevarandeåtgärder

Åtgärder som behövs utöver generella bevarandeåtgärder:

Inom det sammanhängande spridningsområdet kring Hattorp finns 587 hålträd varav 204 är hålekar på en areal av 63 hektar av ekvärdekärnor. Troligen återfinns Läderbaggen idag i hela eller delar av området. Hattorps spridningsområde har därför förutsättningar för ett långsiktigt bevarande av arten läderbagge. Den biologiska mångfalden i området skulle dock gynnas ytterligare om Hattorp var en del av ett större ekologiskt sammanhängande spridningsområde, förslagsvis tillsammans med områdena Norsholm och Runstorp.

För att säkra kontinuiteten av gamla och/eller håliga ekar och andra ädellövträd bör en gles föryngring av ädellövträd tillåtas på delar där träden inte riskerar att missgynna den hävdgynnade floran eller skada fornlämningar. Det finns flera öppna ytor som mer eller mindre saknar hävdgynnad flora som skulle kunna vara lämpliga för ekföryngring. Enligt förväntad överlevnad utav hålträden (tabell 3) kan vi förvänta oss att hålträden i spridningsområdet minskar varför det långsiktigt kan krävas ett aktivt arbete för att säkerställa att tillräckligt många framtidsträd bevaras inom spridningsområdet.

Länsstyrelsen Östergötland

Läderbaggen ingår i art- och habitatdirektivets bilaga 2 och vilt levande exemplar av arten läderbagge är fredade enligt stycke 1–4, 4 § Artskyddsförordningen (2007:845). Detta innebär att det är förbjudet att avsiktligt störa, skada, fånga eller döda arten, eller avsiktligt förstöra eller skada bo- och viloplatsen samt att samla in ägg. Det innebär alltså att flertalet av alla hålträd inom spridningsområdet även utanför Natura 2000-området redan idag är skyddade.

Bevarandestatus och bevarandetillstånd

Läderbaggen förekommer från Skåne till Uppland och Västmanland. Sverige härbärgerar en avsevärd del av den samlade västeuropeiska populationen. De flesta fyndplatserna ligger i sydöstra Sverige. Arten är påträffad på cirka 430 lokaler (platser) under sen tid, men på många av dessa är populationerna mycket individfattiga och arten finns bara kvar i ett eller ett par träd. Ungefär en tredjedel av dessa lokaler är det endast exkrementer och rester av djur påträffade.

Antalet grova exponerade hålträd, ofta i gamla naturbetesmarker, parker och alléer, har minskat kontinuerligt. På många platser finns ett hundraårigt glapp i åldersfördelningen av lämpliga träd, vilket gör att framtiden kan te sig ganska dystert för arten. Utan biotopvårdande åtgärder kommer många av de mindre populationerna med all sannolikhet att försvinna.

Målsättningen för åtgärdsprogrammet för läderbagge är livskraftiga populationer med god konnektivitet (fria spridningsvägar eller "gröna korridorer"), spridda över artens naturliga utbredningsområde. Detta innebär att arten bör bebo minst 500 träd i kontinental region och minst 2 000 träd i boreal region för en gynnsam bevarandestatus.

Naturtillstånd i Hattorp

Natura 2000-området med omgivande mark hyser tillräckligt många hålekar (minst 160 stycken klass 4 till 7) på en yta av cirka 63 hektar ekvärdekärnor vilket är kan anses tillräckligt för att långsiktigt bevara livskraftiga bestånd av flertalet av de känsliga vedlevande insekterna, däribland läderbagge. Dessutom finns det ett stort antal hålträd av andra arter som läderbaggen också kan nyttja. Även om det totala antalet hålekar troligen kommer att minska de kommande decennierna så ökar antalet träd i klass fem till sex vilka utgör den lämpligaste livsmiljön för arten. Även om området skulle gynnas ytterligare av att vara sammankopplat med andra närliggande ekmiljöer i Norsholm så anses bevarandetillståndet för läderbagge som tillfredställande i Natura 2000-området Hattorp. Detta eftersom antalet träd inom spridningsområdet är tillräckligt många och arealen är tillräckligt stor samt att träden vilka utgör artens livsmiljö är skyddade genom artskyddsförordningen.

Kartor

Kartor som visar områdets läge, yttergränser, naturtypernas utbredning, kända forn- och kulturlämningar, samt äldre ekonomiska kartor finns sist i planen.

Dokumentation

Webbsidor/databaser:

Artportalen, <https://www.artportalen.se>, (2017-02-03).

Länsstyrelsen Östergötland, <http://www.lansstyrelsen.se/ostergotland>, (2017-02-03).

Naturvårdsverket, <http://www.naturvardsverket.se/>, (2017-02-03).

Skyddad natur, <http://skyddadnatur.naturvardsverket.se/>, (2017-02-03).

Länsstyrelsen Östergötland

Ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA), <http://www.jordbruksverket.se/> (2017-02-03).

Dokument:

Bergman K-O., (2003), Bedömning av långsiktig överlevnad för hotade arter knutna till ekar på Händelö i Norrköpings kommun, Natur i Norrköping 3: 03.

Bergman K-O., (2008), Ekologisk landskapsplan för Linköpings eklandskap - Bakgrund och analys för det tätortsnära eklandskapet, Natur i Linköping 2008: 1.

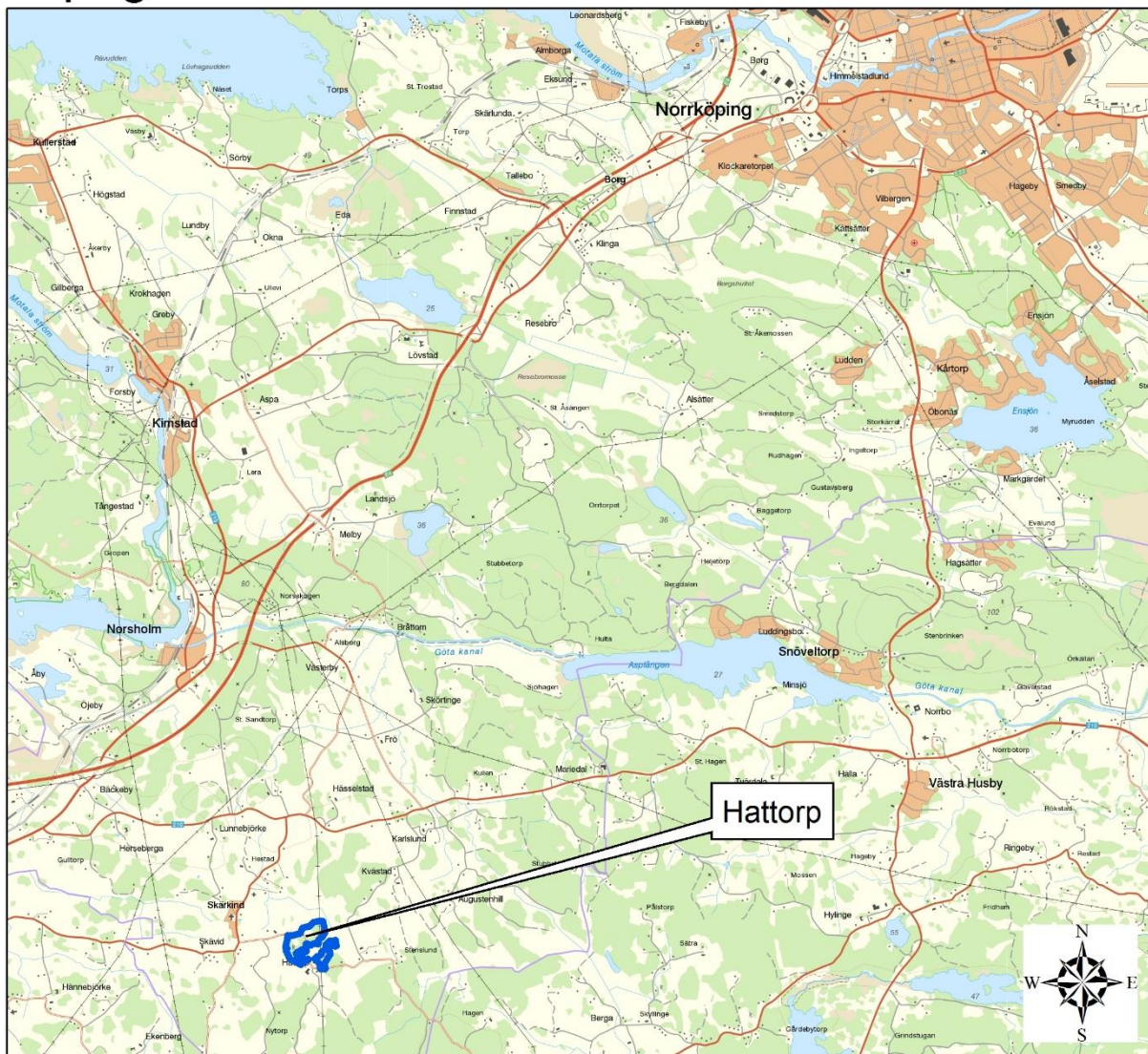
Länsstyrelsen, (2006), Bevarandeplan för Hattorp SE0230274.

Jansson N. & Antonsson K., (1995), Eklandskapet som miljöövervakningsobjekt - En metodutveckling utförd 1994-1995 på uppdrag av Naturvårdsverket, Länsstyrelsen Östergötland.

Naturvårdsverkets vägledningsdokument för naturtyper och arter.

Wenche Eide (red.), Arter och naturtyper i habitatdirektivet - bevarandestatus i Sverige 2013, ArtDatabanken SLU, Uppsala, 2014.

Topografisk karta

©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan

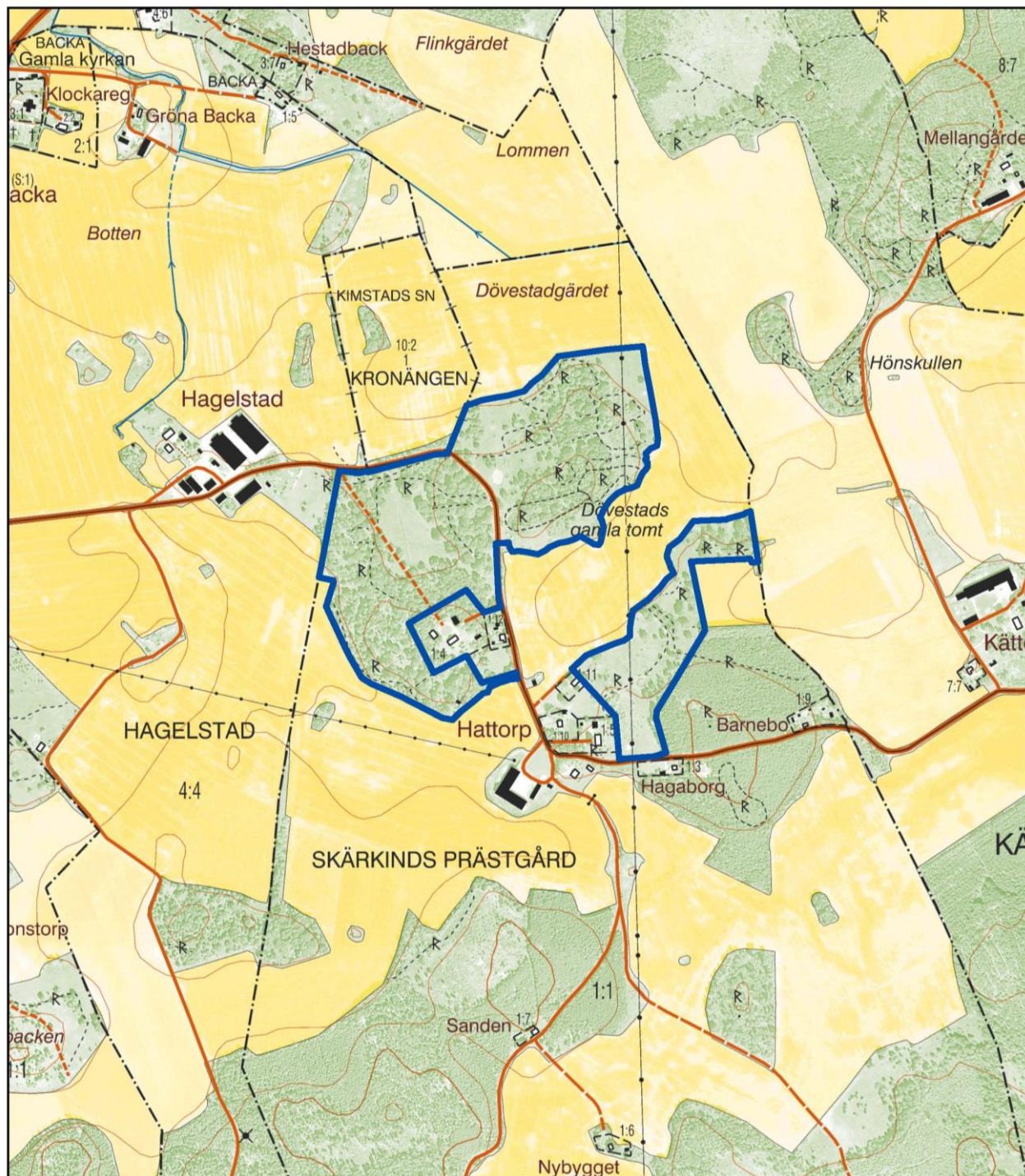
0 1 2 4 6
Kilometer

 Natura 2000-området

Översiktskartan visar att Hattorp ligger sydväst om Norrköping.

Länsstyrelsen Östergötland

Ekonomisk karta

0 115 230 460 690 Meter

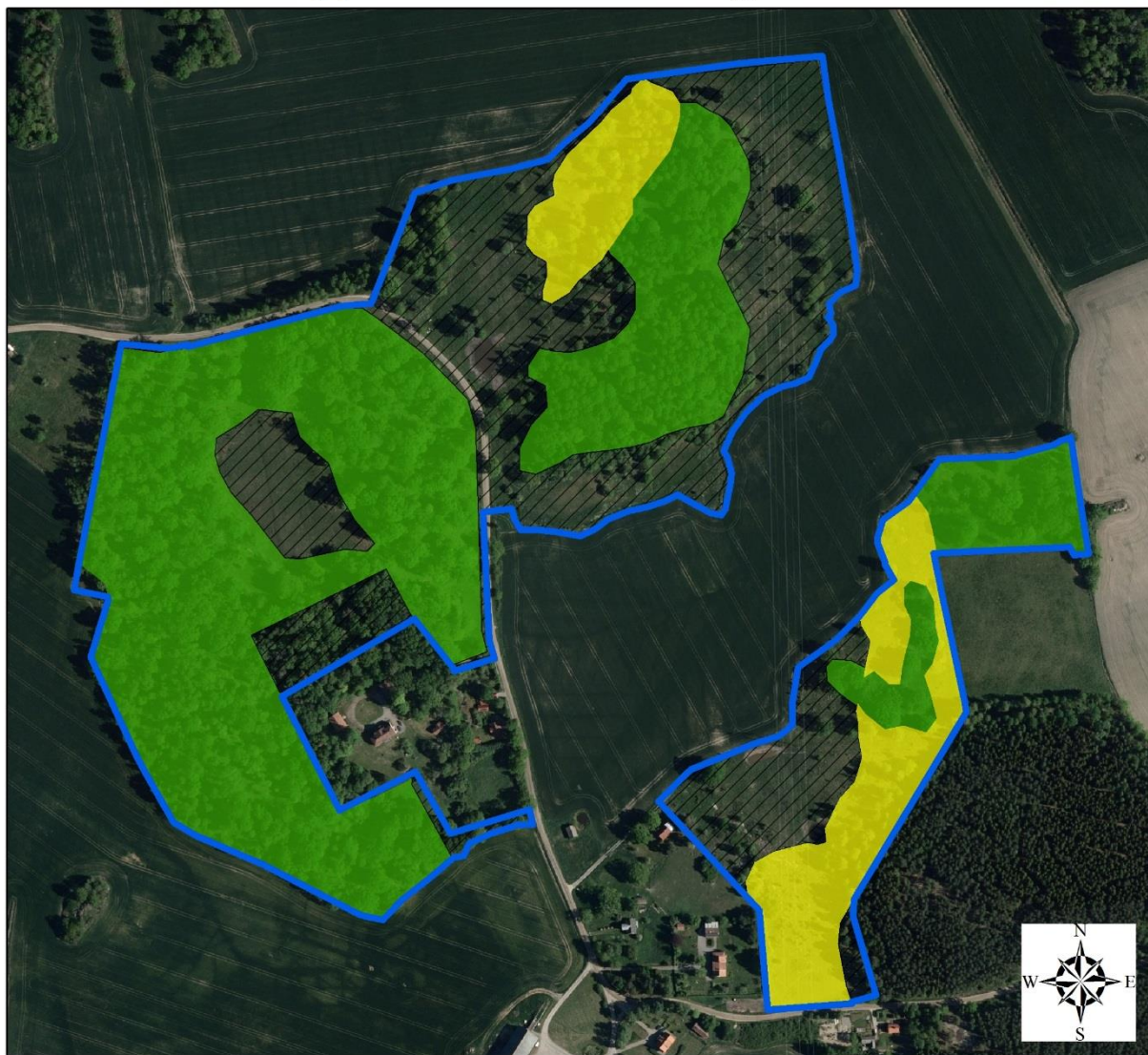
 Natura 2000-område (SCI)

© Naturvårdsverket &
© Lantmäteriet Geodatasamverkan

1:10 000

Fastighetskartan visar yttergränserna för området.

Natura 2000-områdets avgränsningar och N2000-naturtypernas utbredning

©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan
0 50 100 200 300 400
Meter

- Natura 2000-området
- 6270 - Silikatgräsmarker
- 9070 - Trädklädd betesmark
- Annan naturtyp

Flygfotot visar naturtypernas utbredning i området.

Kända fornlämningar i området

0 80 160 320 480 Meter

© Naturvårdsverket &

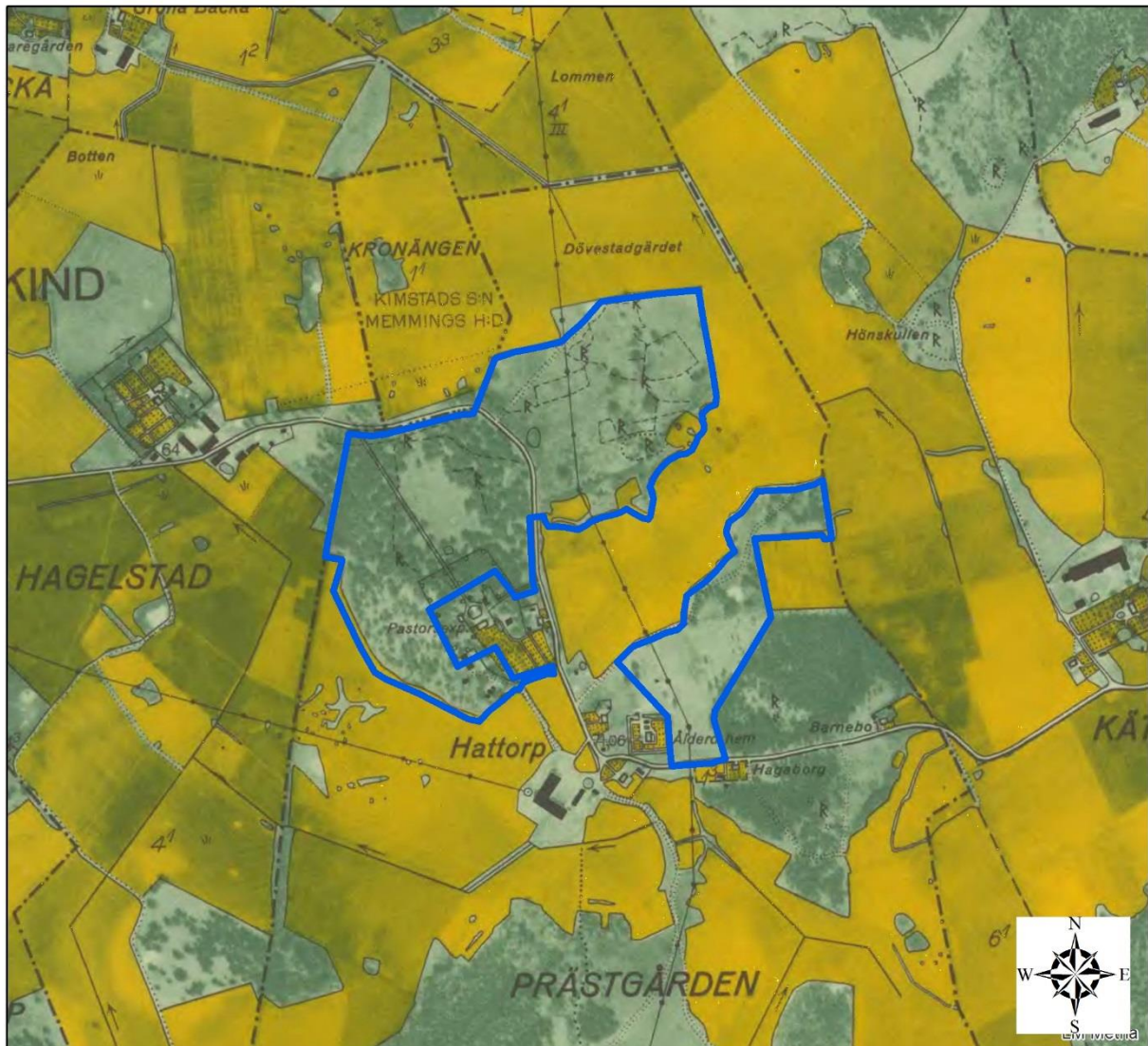
© Lantmäteriet Geodatasamverkan

1:7 000

- Natura 2000-område (SCI)
- RAÅ Fornlämningar (FMIS) punkt
- RAÅ Fornlämningar (FMIS) linje
- RAÅ Fornlämningar (FMIS) yta

I Hattorp finns ett stort antal kända forn- och kulturlämningar.

Ekonomisk karta från 30- och 40-talet

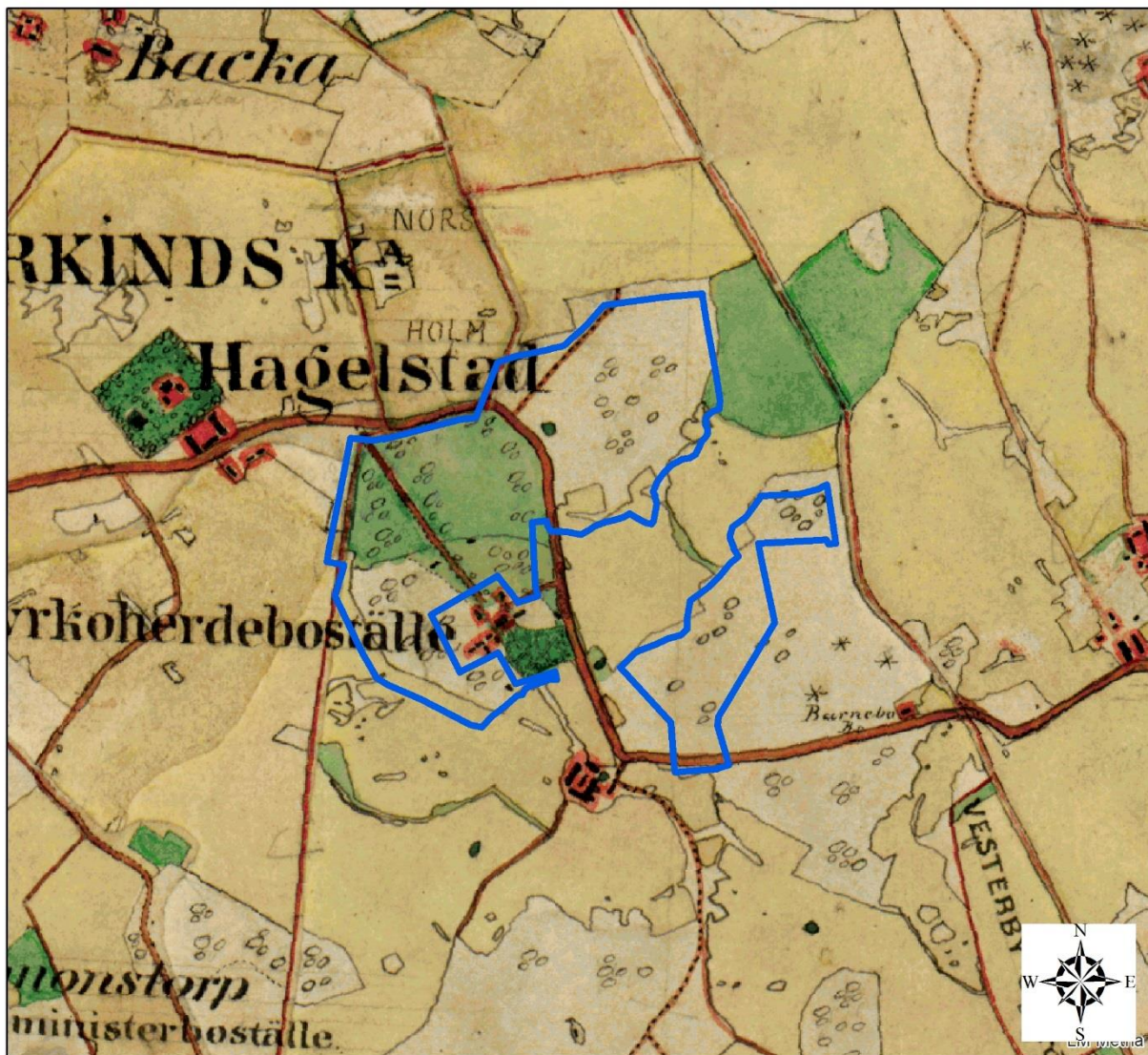
©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan

0 100 200 400 600 800
Meter

 Natura 2000-området

Den ekonomiska kartan från 30- och 40-talet visar området haft liknande struktur under en längre tid.

Häradskarta

©Naturvårdsverket och ©Lantmäteriet Geodatasamverkan

0 100 200 400 600 800
Meter

 Natura 2000-området

Häradskartan, från slutet av 1800-talet, visar att område sett likande ut under en längre tid.

Gul mark är åker, grön är slätteräng, vit är utmark (skog och hagmark) och blågrön är vatten. Små stjärnor visar var marken är barrträdsklädd och små ringar var den är lövträdsklädd.